

TIRGUS UN SOCIĀLO PĒTĪJUMU CENTRS
BALTIJAS DATU NAMS

**PĒTĪJUMU UN RĪCĪBAS PROGRAMMA
“CEĻĀ UZ PILSONISKU SABIEDRĪBU”**

ATSKAITE

3. POSMA REZULTĀTI

EKSPERTU APTAUJA

1998. GADA APRĪLIS

Baltijas Datu nams
Akas ielā 5/7
Rīga LV-1011
Tel: 7312484
Fax. 7312483

Saturs

<i>Pētījuma apraksts</i> _____	2
<i>Galvenie secinājumi</i> _____	2
<i>Pētījuma rezultāti</i> _____	5
Viedoklis par naturalizācijas gaitu _____	5
Attieksme pret Pilsonības likumu un izmaiņām tajā _____	8
Valsts valodas un citu valodu lietošana izglītības sistēmā ekspertu vērtējumā _____	11
Masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā Latvijā _____	19
Jēdziena “integrācija” izpratne, attieksme pret Latvijas sabiedrības integrācijas programmas nepieciešamību _____	23
<i>Aptaujātie eksperti</i> _____	29

Pētījuma apraksts

Ekspertu aptaujas mērķis bija iegūt informāciju rīcības programmas integrētas un pilsoniskas sabiedrības izveides veicināšanai. Šim nolūkam tika aptaujāti 60 eksperti, kuru vidū ir Saeimas pārstāvji, Saeimā nepārstāvēto partiju pārstāvji, izpildvaras un sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvji, zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvji, kultūras biedrību un izglītības sistēmas darbinieki.

Par aptaujas uzdevumu tika izvirzīts iegūt profesionālu viedokli par naturalizācijas procesa norisi, Pilsonības likumu, valsts valodas un citu valodu lietošanu izglītības sistēmā, sabiedrisko saziņas līdzekļu lomu integrācijas procesā, ekspertu izpratni par integrāciju un integrācijas programmas izveidi.

Kā pētījuma metode tika izmantota dziļā intervija. Intervijas tika veiktas no 1998. gada 13. - 30. aprīlim. Pētījumu veica Baltijas Datu nams. Projekta vadītāja - Dr. soc. Brigita Zepa. Atskaiti sagatavoja - Inese Ozoliņa un Liene Čaplinska.

Galvenie secinājumi

Kopumā var teikt, ka visu grupu eksperti atzīst naturalizācijas gaitu kā lēnu un neapmierinošu gan Latvijas drošībai, gan starptautiskajām attiecībām. Visbiežāk radušos situāciju eksperti skaidro ar psiholoģiskiem faktoriem - nepilsoņu nemotivētību un negatīvību kļūt par Latvijas Republikas pilsoņiem, kā arī ar valdības politiku un tās neieinteresētību pilsoņu loka paplašināšanā.

Ekspertu vērtējumā negatīvu noskaņojumu pret naturalizāciju sabiedrībā uztur arī sabiedriskie saziņas līdzekļi, kas īpaši krievu valodā iznākošajos izdevumos, tiek attēlots kā grūta, problemātiska un nepatīkama procedūra.

Pamatojoties uz ievērojamo nepilsoņu skaitu Latvijā, lēnā naturalizācijas gaita tiek vērtēta kā sabiedrību destabilizējošs faktors. Vairākums ekspertu uzskata, ka izmaiņas Pilsonības likumā ir nepieciešamas, jo naturalizācijas process noris pārāk lēni un neefektīvi. Plašu atzinību ir guvis priekšlikums par vecuma kvotu jeb "logu" atcelšanu, kuri pašreizējā situācijā tiek uzskatīti par nelietderīgiem un naturalizāciju kavējošiem noteikumiem.

Plašu diskusiju izraisa priekšlikums par automātisku pilsonības piešķiršanu bērniem, kas dzimuši Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gada 4. maijā. Šeit ekspertu vidū dominē divi atšķirīgi viedokļi. Daļa ekspertu atzīst, ka šie bērni, kas ir dzimuši neatkarīgā Latvijā, ir pelnījuši pilsonību, jo izauguši citā politiskā iekārtā un šeit ir viņu dzimtene. Daļa no šiem ekspertiem uzskata labojumu par bērniem Pilsonības likumā kā obligātu un atsauca uz ANO konvenciju par bērnu tiesībām, Starptautisko konvenciju "Par nepilsoņu skaita samazināšanu" u.c., ko Latvija ir parakstījusi un kas bērniem paredz tās valsts pilsonisko statusu, kurā viņi ir dzimuši.

Citi eksperti uzskata, ka arī esošais Pilsonības likums ir labvēlīgs jauniešiem - viņi kļūst par pilsoņiem automātiski, no 16 gadu vecuma. Tas ir vecums, kad bērni ir pietiekoši pieauguši, lai viņi patstāvīgi izlemtu, kādas valsts pilsonību viņi vēlas iegūt ar noteikumu, ja vismaz viens no vecākiem naturalizējas, vai arī viņi var nokārtot nepieciešamos pārbaudījumus, kuriem nevajadzētu radīt nekādas grūtības sakarā ar

izglītības programmā iekļauto latviešu valodas apguves programmu un priekšmetiem par Latvijas vēsturi un kultūru.

Apspriežot Latvijas vēstures un valsts valodas pārbaudījumus, eksperti atzīst to nepieciešamību un nozīmīgumu integrācijas procesā. Saturiskas izmaiņas netiek piedāvātas, diskutēts tiek par šo pārbaudījumu formu un kārtību - izskan priekšlikumi atstāstījumu nomainīt ar domrakstu, bet cilvēkiem, vecākiem par 65 gadiem - pret mutisku pārbaudījuma formu sarunas vai intervijas veidā. Šādas izmaiņas mazinātu psiholoģisko barjeru pret naturalizācijas pārbaudījumiem no pretendentu, īpaši vecāko cilvēku, puses.

Kopumā lielākā daļa ekspertu uzskata, ka naturalizācijas procesa uzdevums ir veicināt Latvijas valstij lojālu cilvēku pievienošanu pilsoņu kopumam, kas arī cienītu un zinātu latviešu kultūru.

Atbildes uz jautājumu par valsts valodas un citu valodu lietošanu izglītības sistēmā atklāj, cik aktuāla šobrīd ir Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādātā programma izglītības iestāžu pārejai uz apmācību valsts valodā. Analizējot ekspertu viedokļus šajā jautājumā, redzams, ka pamatā ir divi atšķirīgi uzskati. Saskaņā ar vienas daļas ekspertu viedokli minoritāšu skolās visās klašu grupās vajadzētu būt bilingvālai apmācībai, pakāpeniski palielinot priekšmetu skaitu latviešu valodā. Vidusskolā visas pamatdisciplīnas, kuras vajadzīgas tālākām studijām, profesijai, darbam, vajadzētu apgūt latviešu valodā, bet atsevišķi mācību priekšmeti - par sava etnosa vēsturi, kultūru, literatūru, ticību, tradīcijām - varētu būt minoritāšu valodā. Šo viedokli eksperti pamato ar vienādas konkurences iespēju nodrošināšanas nepieciešamību, jo latviešu valodas pilnīga pārvaldīšana radītu vienādas iespējas visiem jauniešiem.

Citi eksperti kategoriski iebilst pret pamatpriekšmetu mācīšanu vidusskolā latviešu valodā. Viņi uzskata, ka skolās latviešu valoda ir jā māca pastiprināti, bet tikai latviešu valodas stundās. Citus mācību priekšmetus nedrīkst pasniegt latviešu valodā, jo tas var izsaukt vispārējo zināšanu nivilizāciju.

Kopumā attiecībā uz pāreju uz apmācību latviešu valodā lielākā daļa ekspertu atzīmē, ka tas ir ļoti lēns, pakāpenisks process, ko, ņemot vērā pastāvošo situāciju valstī, nedrīkst sasteigt. Pārejas pakāpeniskuma nepieciešamību eksperti pamato arī ar pedagoģisko resursu trūkumu.

Runājot par valsts finansētu augstāko izglītību, lielākā daļa ekspertu uzskata, ka tai ir jābūt latviešu valodā.

Lielākā daļa aptaujāto ekspertu atzīst, kas masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā Latvijā ir liela, tajā pašā laikā visi aptaujātie vērtē to negatīvi. Ekspertu vērtējumā sabiedriskie saziņas līdzekļi, īpaši prese, integrācijas procesu Latvijā šobrīd nesekmē, jo darbojas kā tipiskā divkopienu valstī. Krievu valodā rakstošajai presei tiek pārņemts, ka tā pārāk negatīvi uzstājas pret valsti, naturalizāciju un valsts valodu, savukārt, latviešu presei tiek pārņemts, ka tā nepietiekamu uzmanību pievērš nacionālajām minoritātēm un viņu problēmām Latvijā. Saskaņā ar daudzu ekspertu viedokli būtu nepieciešams dialogs gan sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvju, gan arī dažādo tautību vidū.

Atbildes uz jautājumu par integrācijas programmas izveidi atklāja, ka vairākums ekspertu atzīst Latvijas sabiedrības integrācijas programmas nepieciešamību, uzskatot, ka tās mērķis būtu vadīt un koordinēt šo procesu valsts mērogā. Eksperti iesaka šo programmu izstrādāt pragmatisku, t.i., tādu, kas ietvertu

sevī darbības virzienu noteikšanu, uzdevumu identifikāciju, rezultātu prognozi, termiņus un izpildes mehānismu.

Kā realizētājinstitūcijas tiek minētas esošās valsts institūcijas, kas kaut kādā veidā ir saistītas ar integrācijas norisi sabiedrībā: Izglītības un zinātnes ministrija, Naturalizācijas pārvalde, Valsts valodas inspekcija u.c., kā arī skolas. Saskaņā ar daudzu ekspertu viedokli programmas realizācijā ir jāiesaista pēc iespējas plašākas sabiedrības masas - gan masu saziņas līdzekļi, gan izglītības iestāžu darbinieki, gan inteliģence, gan nevalstiskās organizācijas, gan sabiedrībā populāri cilvēki u.c. Vienlaicīgi ir jānodrošina dialogs vai informācijas apmaiņa starp abām sabiedrības daļām - latviešiem un cittautiešiem, kas stimulētu izprast pretējo viedokli un veidot toleranci, tādējādi radot augsni kompromisa meklējumiem.

Pētījuma rezultāti

Viedoklis par naturalizācijas gaitu

Kāds ir Jūsu viedoklis par naturalizācijas gaitu? Kā Jūs to vērtējat? Vai, Jūsaprāt, tā ir par lēnu, par ātru, pieņemama? Kā Jūs to skaidrojat?

Lielākā daļa ekspertu visās, t.i., Saeimas, politisko partiju, kas nav pārstāvētas Saeimā, izpildvaras, izglītības, zinātnisko un pētniecisko organizāciju, kultūras biedrību un uzņēmēju, sabiedrisko saziņas līdzekļu ekspertu grupās uzskata, ka pie tāda nepilsoņu skaita, kāds pašreiz ir Latvijā, naturalizācijas gaita ir pārāk lēna. Apstākļi, ka nepilsoņi veido tik ievērojamu sabiedrības daļu, bieži tiek vērtēti kā sabiedrību destabilizējošs faktors:

- *Es domāju, ka to šobrīd ir atzinuši visi, ka naturalizācijas gaita ir pārāk lēna. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Ja tik liels cilvēku skaits juridiski nav saistīts ar šo zemi, nav piederīgi, un viņiem vēl pie tam ir to apliecinošs dokuments... (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Pilsonības problēma Latvijas valstij ir svarīga no dažādiem aspektiem. Manuprāt, tas ir Latvijas drošības jautājums. Ja valstī pastāv iekšpolitiska spriedze, tā neapšaubāmi atsaucas uz Latvijas ārpolitiku. Arī uz ekonomiku, jo investīcijas ienāk tikai tādā valstī, kur ir stabila situācija. (Izpildvaras pārstāvis)*

Tāpat izskan viedoklis, ka tās ir likumsakarīgas, adekvātas sekas “tiem nosacījumiem, kādi ir izveidojušies sabiedrībā, kurus lielā mērā nosaka valdības politika”. Tiek uzsvērtā likumdošana, valdības lēmumi, kas šķiet pretrunīgi, jo:

- *...netika veidoti tā, lai sekmētu naturalizāciju, bet bija vairāk orientēti uz nevalstnieku izceļošanas stimulēšanu, kas sākotnēji, iespējams, daļēji sevi attaisnoja, bet vēlāk kļuva par kavēkli sabiedrības integrācijai. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *No vienas puses naturalizāciju ierobežo valdības politika, no otras puses - pašu nepilsoņu attieksme. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Negatīvo noskaņojumu pret naturalizāciju sabiedrībā uztur arī masu saziņas līdzekļi, kas ataino šo procesu kā grūtu, problemātisku, nepatīkamu:

- *Droši vien kaut kādu lomu šeit nospēlēja masu informācijas līdzekļi, kas rakstīja vairāk par negatīvo nevis pozitīvo naturalizācijas gaitā. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Tiek pausts viedoklis, ka naturalizācijas process ir atpalicis no tām norisēm, kas ir bijušas sabiedrībā, nav uz tām reaģējis, tāpēc arī nepilnvērtīgi funkcionē:

- *Pamatoti var uzskatīt, ka šis process ir aizkavējies, jo naturalizācijas nosacījumi nav mainījušies līdz izmaiņām Latvijas sabiedrībā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Pieņemot Pilsonības likumu, izpratne par to, kādā veidā varētu noritēt naturalizācija, bija pilnīgi atšķirīga no tā, kas izrādījās realitātē, jo, pieņemot Pilsonības likumu, bija bailes no cilvēku skaita, kas metīsies naturalizēties, bet*

patiesībā, cilvēku skaits bija pārsteidzoši mazs...Šie vecuma "logi" bija domāti, lai atvieglotu birokrātu darbu... (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Taču atsevišķi eksperti uzskata, ka naturalizācijas norise ir apmierinoša. Tās tempi ir dabiski, tie atbilst sabiedrības attīstībai:

- Visam jānotiek dabiski. Vēl šobrīd nav notikusi Latvijas sabiedrības integrācija, bet es uzskatu, ka naturalizācija ir integrācijas beigu posms. Tāpēc arī es uzskatu, ka naturalizācija Latvijā šobrīd norit pilnīgi normāli un adekvāti. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- Ar naturalizāciju steigties nevajag, lai pats (nepilsonis) nobriest naturalizācijai. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Runājot par naturalizācijas lēnās norises iemesliem, tiek minēti "logi", kas neļauj visiem, kas vēlas, naturalizēties, nespēja samaksāt bezdarba apstākļos naturalizācijas nodevu Ls 30 apmērā, informācijas trūkums par naturalizācijas prasībām, grūtais Latvijas vēstures pārbaudījums, latviešu valodas nezināšana, psiholoģiskā barjera kārtot eksāmenu, kas ir īpaši raksturīga gados vecākiem cilvēkiem, kā arī izdevīgums būt nepilsonim, kas izpaužas iespējā nedienēt LR armijā un izceļot uz NVS valstīm bez vīzas. Tomēr, kā atzīst lielākā daļa izglītības sistēmas ekspertu, šie iemesli ir virspusēji. Galvenie cēloņi meklējami sociālajos, psiholoģiskajos un daļēji politiskajos faktoros. Bieži tiek minēta pašu nepilsoņu nemotivētība, nevēlēšanās nokārtot naturalizācijas pārbaudījumus:

- ... (kavē) psiholoģiskais klimats nepilsoņu vidū. Es nedomāju, ka naturalizāciju kavēja kādi tehniski vai materiāli faktori, informācijas trūkums vai neiespējamība naturalizēties, vai grūti eksāmeni. Es drīzāk domāju, ka cēloņi bija psiholoģiskā negatīvība atzīt - es šai zemē esmu nepilsonis, gribu šīs valsts pilsonību...Taču ir arī motivācijas trūkums. Nav motivācijas pārvarēt psiholoģisko barjeru...valdības politika drīzāk neveicina nekā veicina nepilsoņu motivāciju naturalizēties. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- Dziļākais iemesls varbūt pat ir tas, ka cilvēki, kas varētu naturalizēties, nemaz negrib...Kamēr tieši cilvēciskie (sadzīves) jautājumi nebūs labvēlīgi atrisināti, laušanās pilsonībā nebūs. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- Ja nepilsonis negrib saņemt pilsonību, tas ir dabīgi. Šī valsts nav tik atraktīva, ka kāds pilsonību ļoti gribētu...Mēs neizmainām pašu valsti, veidu, kā viņa darbojas. (Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas pārstāvis)*

Kā nemotivētību veicinošs faktors tiek minēts apstāklis, ka nepilsoņi dzīvo savā vidē, kur neizjūt nepieciešamību pēc pilsonības: viņi nelieto latviešu valodu, kontaktējas tikai ar sev līdzīgiem. Vēl vairāk, tādā vidē valda noskaņojums nelūgt, neprasīt pilsonību, un atsevišķam indivīdam to ir grūti pārvarēt:

- Psiholoģiski šie cilvēki nevēlas izlekt no savas vides; šai vidē nav noskaņojuma - prasīt pilsonību. (Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas pārstāvis)*
- Diemžēl droši vien ir pamats runāt par boikotu naturalizācijai no krievu vai precīzāk - nelatviešu puses. Vēl vairāk. Mana pieredze liecina, ka naturalizācijas boikots izriet no vēl pamatotākas negatīvas attieksmes pret nacionālas valsts ideju kā tādu. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Cittautiešus var vainot par to, ka viņi nav papūlējušies iegūt pietiekami daudz precīzas informācijas par naturalizācijas procesu. Viņi dzīvo it kā savā informatīvajā telpā - skatās Maskavas un Krievijas TV, lasa krievisko presi, bet ļoti epizodiski iepazīstas ar "Dienu" vai "Rīgas Balsi". (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Tāpat tiek minēti citi iemesli, kam ir psiholoģisks raksturs, piemēram, sajūta, ka šīs valsts pilsonība viņiem tika vardarbīgi atņemta, kad izjuka Padomju Savienība, aizvainojums par "svešo" statusu zemē, kurā ir dzimuši vai ilgi dzīvojuši, kā arī valsts neieinteresētība un vienaldzīgā attieksme pret nepilsoņiem:

- *Bez tam arī aizvainojuma sajūta par to, ka zeme (valsts), kurā Tu esi dzimis vai nodzīvojis daudz gadu, prasa pierādīt, ka Tev ar to ir kādas attiecības. Tas ir ļoti nozīmīgi, sevišķi tiem cilvēkiem, kas kādreiz balsoja par Latvijas neatkarību. Viņi jūtas tā, it kā valsts tos atstumj. Viņi izrādījušies sveši savā zemē. Tā ir nepatīkama sajūta. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Latvijā vienā brīdī pēkšņi visiem krieviem tika atņemta pilsonība un mēs nesaprotam par ko, jo mēs nekādus noziegumus neesam izdarījuši. Mēs uzskatām, ka naturalizācija ir antihumāna, mēs to nepieņemam un nevērtējam. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

- *Galvenā problēma, ka pretendenti jūt, ka valsts viņus negrib...Kad valsts, tā kā Igaunijā, pateiks saviem pilsoņiem - nāciet, mēs esam ieinteresēti, lai vairākums no neigauņiem būtu Igaunijas pilsoņi, tad varbūt situācija mainītos... Situācija mainītos, ja mainītos valsts attieksme. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis))*

Atšķirīgs naturalizācijas lēnās gaitas skaidrojums ir Saeimas un politisko partiju, kas nav pārstāvētas Saeimā, ekspertiem. Akcents tiek likts uz likumdošanas nepilnībām, uz valdošo politisko spēku apzināti izveidotu politiku, kas kavē pilsonības iegūšanu un vienlaicīgi veicina nepilsoņu noraidošo attieksmi pret naturalizāciju, kā arī uz starptautisko politisko situāciju, kas nelabvēlīgi ietekmē nepilsoņu attieksmi pret Latviju kā neatkarīgu valsti:

- *Likumā ir virkne sociālo nepilnību vai sociālo absurdu, kas saistīti ar tehniskas dabas jautājumiem. Piemēram, izvēlētā eksāmenu forma - atstāstījums - absolūti nav piemērots pieauguša cilvēka valodas zināšanu pārbaudei, nav eksāmenu atlaides vecākiem cilvēkiem... (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

- *Domāju, ka naturalizācijas gaita tik lēna ir tādēļ, ka tās mehānisms ir tā veidots, lai bremsētu naturalizācijas gaitu. Bet bremsēšana politisku apsvērumu dēļ ... ir pārmērīga. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

- *Dominējošais viedoklis, ko pastiprina arī krievvalodīgie masu saziņas līdzekļi, ir ieskats, ka Latvija kaut kāda pārpratuma dēļ atdalījusies no Krievijas vai PSRS... ja Jeļcins stingri pateiktu: "Dārgie draugi, jūs esat Latvijas krievi, un tā ir valsts, ar kuru mēs centīsimies saprasties", situācija psiholoģiski mainītos daudz vairāk nekā pēc Latvijas valdības, parlamenta vai prezidenta lūgumiem un tincināšanas. Viņi ir ieskatā, ka šeit nav īsta valsts. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Kopumā var teikt, ka visu grupu eksperti atzīst naturalizācijas gaitu kā lēnu un neapmierinošu gan Latvijas drošībai, gan starptautiskajām attiecībām. Visbiežāk

radušos situāciju skaidro ar psiholoģiskiem faktoriem - pašu nepilsoņu nemotivētību un negatīvību kļūt par Latvijas Republikas pilsoņiem, kā arī ar valdības politiku un tās neieinteresētību pilsoņu loka paplašināšanā.

Attieksme pret Pilsonības likumu un izmaiņām tajā

Jautājums par Pilsonības likumu. Vai, Jūsuprāt, ir nepieciešamas izmaiņas pilsonības likumā? Kādas?

Vairākums ekspertu atzīst, ka esošais Pilsonības likums pie pašreizējiem naturalizācijas tempiem ir jāmaina. Ļoti bieži izskan viedoklis par vecuma kvotu jeb "logu" atcelšanu, tā kā tie neveic savu sākotnēji paredzēto funkciju - naturalizācijas procesa pakāpeniskuma un stabilitātes uzturēšanu:

- *"Logi" ir novecojuši, tos vajadzētu atcelt. Ja pēkšņi notiktu masveida naturalizēšanās, kaut kādām saprātīgām kvotām būtu jābūt, bet šiem "logiem" - nē. Procesam jābūt stabilam. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Jāpiebilst, ka vecuma kvotu jeb "logu" atcelšanas gadījumā pretendentiem uz pilsonību, pēc ekspertu domām, būtu vienalga jākārto latviešu valodas un vēstures pārbaudījumi, jo naturalizācijas procesa uzdevums ir veicināt Latvijas valstij lojālu cilvēku skaitu, kas cienītu un zinātu latviešu kultūru:

- *Man šķiet, nebūtu bijis sliktāk, ja varētu paņemt pilsonību visi tie, kas vēlas. Protams, ar visiem noteikumiem. Mēs šajos gados esam zaudējuši vienu daļu lojālo, to, kas bija sākumā. Protams, viena daļa, kas ir ļoti inteligenti, varbūt spēj saprast situāciju, un tie, kas uzskata Latviju par savu īsto dzimteni, zemi, kurā viņi dzīvo un dzīvos. Un viena daļa ir aizvainota... (Izpildvaras pārstāvis)*

Daži eksperti atzīst, ka, atceļot vecuma kvotas, jārada cita veida cenzs - nodzīvoto gadu skaits Latvijā, tādējādi aizsargājot pilsoņu kopuma paplašināšanos no cilvēkiem, kas vēl nav integrējušies Latvijā sabiedrībā:

- *Varētu atvērt "logus", bet ar cenzu, cik jānodzīvo Latvijā. Par pamatu jāņem vai nu 1991. gada 4. maijs, vai 1994. gads. (Izpildvaras pārstāvis)*

Tāpat tiek diskutēts par bērnu, kas dzimuši pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas 1991. gada 4. maijā, tiesisko statusu. Lielākā daļa ekspertu atzīst, ka šie bērni, kas ir dzimuši neatkarīgā Latvijā, ir pelnījuši pilsonību, jo izauguši citā politiskā iekārtā un šeit ir viņu dzimtene. Daļa no šiem ekspertiem uzskata labojumu par bērniem Pilsonības likumā kā obligātu un atsaucas uz ANO konvenciju par bērnu tiesībām, Starptautisko konvenciju "Par nepilsoņu skaita samazināšanu" u.c., ko Latvija ir parakstījusi un kas bērniem paredz tās valsts pilsonisko statusu, kurā viņi ir dzimuši:

- *Tagad dzimušie bērni faktiski ir pilsoņi, latviešu valoda viņiem, protams, ir jāmāk. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Bērniem, kas dzimuši un dzims pēc neatkarības iegūšanas, pilsonība jāpiešķir automātiski, jo tas ir sakarā ar starptautisko konvenciju "Par nepilsoņu skaita samazināšanu", kura spēkā no 1975. gada. Latvija ir šīs konvencijas dalībniece. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

- ANO konvencijā par bērnu tiesībām teikts, ka katram bērnam ir tiesības iegūt pilsonību un būt tās valsts pilsonim, kurā viņš dzīvo. Bez kādām atrunām pilsonība noteikti jāpiešķir tiem, kas dzimuši pēc 1991. gada 21. augusta. Pilsonību piešķir, sasniedzot 16 gadu vecumu, tomēr to vajadzētu darīt ar vecāku izvēli, nevis automātiski, jo 16 gadus cilvēks tomēr vēl ir bērns... Mēs nedrīkstam atbaidīt jauno paaudzi no Latvijas. (Izpildvaras pārstāvis)

Tomēr tiek pausts arī pretējs viedoklis, ka bērniem, dzimušiem pēc Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošanas, nav automātiski jāpiešķir pilsonība. Šis viedoklis tiek pamatots ar domu, ka tādējādi tiek dota iespēja iegūt pilsonību bez valsts valodas zināšanām un pozitīvas attieksmes pret Latvijas valsti, bet tas, savukārt, nākotnē var destabilizēt situāciju valstī kopumā. Tāpat, pēc ekspertu domām, veidojas nelōģiska situācija, ka bērnam ir pilsoņa statuss, pirms viņa vecāki ieguvuši tiesības naturalizēties un kļuvuši par pilsoņiem, kā arī apstākļi, ka bērnam vispirms ir jāsasniedz 16 gadu vecumu un jāļauj izvēlēties, kādas valsts pilsonis viņš vēlas kļūt:

- Ja vecāki ir pozitīvi noskaņoti pret Latvijas valsti un grib naturalizēties, vai nu viens, vai abi, bērni automātiski "seko" viņiem līdz. Ja bērni dabūs pilsonību automātiski, iznāks, ka viņi ir no tām ģimenēm, kur vecāki negrib naturalizēties, kur ir ar negatīvu attieksmi un distancētību no valsts valodas. Tas būtu negatīvs signāls arī tiem, kuri valodu domā mācīties, bet nu sāktu domāt, ka varbūt iedos tāpat. Ja ar laiku savairosies daudz pilsoņu, kas nezinās latviešu valodu, viņiem būs pilnīgas tiesības prasīt krievu valodai otras valsts valodas statusu. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)

- Nedomāju, ka automātiski vajadzētu piešķirt pilsonību Latvijā dzimušajiem bērniem. Jo pie mums vēl nav izveidota tāda izglītības sistēma, ka bērns, iegūstot pamatizglītību, būs noteikti apguvis latviešu valodu... Šodienas politisko situāciju tas, protams, neietekmēs, bet kā būs pēc 10 gadiem? (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)

- Pastāvīgo iedzīvotāju bērniem, kas te dzimuši, ir jāļauj izvēlēties, piemēram, sasniedzot 16 gadu vecumu - tad, kad viņi paši var izvēlēties... (Izpildvaras pārstāvis)

Diskusijās par Pilsonības likumu izceltas tiek poļu un lietuviešu nepilsoņu grupas, kurām daudzu ekspertu skatījumā būtu jāpiešķir tiesības naturalizēties jau tagad, jo šīs etniskās grupas bija integrējušās Latvijas sabiedrībā un ieguvušas LR pilsonību līdz 1939. gadam:

- Tāpat atbalstu priekšlikumu par poļiem, kas te bija līdz 1940. gadam... (Izpildvaras pārstāvis)

- .. bijušajiem poļu pilsoņiem arī jāļauj naturalizēties. Ja to neizdarīs, sekas var būt diezgan traģiskas. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)

- Izmaiņas Pilsonības likumā būtu jābūt tikai jautājumā par lietuviešiem un poļiem. Viņi bija Latvijas pilsoņi uz 1939. gadu... Poļi un lietuvieši arī ir labāk apguvuši latviešu valodu nekā krievu tautības (pārstāvji)... (Izpildvaras pārstāvis)

Apspriežot valsts valodas un vēstures pārbaudījumus, bieži izskan doma, ka tie ir vajadzīgi un nepieciešami, lai integrētu nepilsoņus. Pēc satura tie nav maināmi, atvieglojumi varētu būt saistīti ar to kārtību un formu, precīzāk, ar valodas

pārbaudījuma formu - atstāstījumu, kas varētu tikt nomainīts pret domrakstu, bet cilvēkiem, vecākiem par 65 gadiem - pret mutisku formu sarunas vai intervijas veidā:

- *Attiecībā uz valodu nekādi īpašie atvieglojumi nav vajadzīgi. Ja cilvēkam vāja atmiņa vai raksta spējas, atstāstījumu uzrakstīt grūti. Tā vietā optimāls būtu domraksts, bet pēc 65 gadiem - mutiskais, aktīvās valodas lietošanas pārbaude, saruna vai intervija. Tajā vecumā varētu būt vieglākas prasības. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

- *Vēstures eksāmenā pilsonības iegūšanai sākumā daži jautājumi bija nevajadzīgi. Tagad tas jautājums nokārtots. Iznākusi Taurēna grāmata, vairākas brošūras par Latvijas vēsturi. Ja vienreiz to normāli izlasa, tad eksāmenu var nokārtot. (Izpildvaras pārstāvis)*

Atsevišķi eksperti, kas neuzskata, ka pilsonības piešķiršanā jābalstās tikai uz valsts valodas prasmi, atzīst daudz liberālākus noteikumus - atļauju naturalizēties visiem, kas vēlas, vai arī pilsonības piešķiršanu visiem, kas ir Latvijā dzimuši vai nodzīvojuši noteiktu laiku:

- *Ja cilvēks te ir dzimis, tad viņš jau ir pilsonis... Ja man prasītu, kā veidot pilsonības likumu, es dotu pilsonību visiem, kas dzimuši Latvijā, runā latviski jebkurā pakāpē. Eksāmenu varbūt vajadzētu tiem, kas nav Latvijā dzimuši, bet te iebraukuši. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Runājot par izmaiņām Pilsonības likumā, tiek minēti arī priekšlikumi, kas padarītu to atsevišķos aspektos stingrāku. Viens no tādiem ir stingrāku prasību ieviešana pilsonībai par īpašiem nopelniem valsts labā:

- *Es atvieglotu naturalizēšanos parastiem iedzīvotājiem, bet uzstādītu daudz stingrākas prasības pilsonībai par īpašiem nopelniem... Tā ir visneglītākā diskriminācija. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Kategorija par īpašiem nopelniem pārvērtusies par blata lietu, tāpēc to jākultivē piesardzīgi, atskaitot sportistus un māksliniekus. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Vienlaicīgi izskan viedoklis, ka iepriekš minētās un diskutētās izmaiņas (par “logu” atcelšanu, valsts valodas eksāmena atstāstījuma formas nomaiņu pret domrakstu vai testu, pilsonības piešķiršanu pēc neatkarības atgūšanas Latvijā dzimušajiem bērniem u.c.) būtiski neizmainīs naturalizācijas gaitu, tikai uzlabos Latvijas tēlu starpvalstu attiecībās:

- *Principā līdzšinējā naturalizācijas kārtībā neko nemainītu. Kosmētiskie pielabojumi, kas pašlaik tiek diskutēti, ir zināma diplomātija Latvijas drošības garantijai, labam dialogam ar ASV... (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Kopumā vairākums ekspertu uzskata, ka izmaiņas Pilsonības likumā ir nepieciešamas, jo naturalizācijas process noris pārāk lēni un neefektīvi. Plašu atzinību ir guvis priekšlikums par vecuma kvotu jeb “logu” atcelšanu, kuri pašreizējā situācijā tiek uzskatīti par nelietderīgiem un naturalizāciju kavējošiem noteikumiem.

Plašu diskusiju izraisa priekšlikums par automātisku pilsonības piešķiršanu bērniem, kas dzimuši Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gada 4. maijā. Daļa ekspertu uzskata, ka esošais Pilsonības likums ir labvēlīgs jauniešiem - viņi kļūst par pilsoņiem automātiski, ja vismaz viens no vecākiem naturalizējas, vai arī viņi var

nokārtot nepieciešamos pārbaudījumus, kuriem nevajadzētu radīt nekādas grūtības sakarā ar izglītības programmā iekļauto latviešu valodas apguves programmu un priekšmetiem par Latvijas vēsturi un kultūru, sākot no 16 gadu vecuma, kad bērni ir pietiekoši pieauguši, lai viņi patstāvīgi izlemtu, kādas valsts pilsonību viņi vēlas iegūt.

Otra daļa ekspertu, kas pauž pretēju viedokli, atsaucas uz starptautiskajām konvencijām par bērnu tiesībām un nepilsoņu skaita samazināšanu, kurām pievienojusies ir arī Latvija. Saskaņā ar šiem dokumentiem bērni ir tiesīgi saņemt tās valsts pilsonību, kurā ir dzimuši. Tāpat, pēc ekspertu domām, tas veicinātu jaunās paaudzes lojalitāti un patriotismu pret Latvijas valsti nākotnē.

Apspriežot Latvijas vēstures un valsts valodas pārbaudījumus, eksperti atzīst to nepieciešamību un nozīmīgumu integrācijas procesā. Saturiskas izmaiņas netiek piedāvātas, diskutēts tiek par šo pārbaudījumu formu un kārtību, lai pretendentes, īpaši vecākos cilvēkos, netiktu radīta psiholoģiska barjera pret pašu procedūru.

Tiek ierosinātas arī citas, mazāk populāras izmaiņas Pilsonības likumā - tādas, kas atvieglotu pilsonības iegūšanu poļiem un lietuviešiem, tādas, kas piešķirtu pilsonību visiem, kas ir dzimuši Latvijā vai ir nodzīvojuši noteiktu gadu skaitu u.c.

Tāpat izskan viedoklis, ka esošais Pilsonības likums ir saprātīgs un tāpēc nav būtiski maināms.

Kopējā iezīme visiem ekspertu izteiktajiem priekšlikumiem ir valodas zināšanas kā galvenais kritērijs pilsonības iegūšanai, lai netiktu apdraudēta latviešu kultūras eksistence.

Valsts valodas un citu valodu lietošana izglītības sistēmā ekspertu vērtējumā

Kādai, Jūsaprāt, jābūt valsts valodas un citu valodu lietošanai izglītības sistēmā, lai tā veicinātu valsts valodas apguvi un nodrošinātu sabiedrības integrāciju?

Latviešu valodas apgūšana pamatskolās un vidusskolās

Ekspertu visbiežāk pieminētais aspekts jautājumā par valsts valodas un citu valodu lietošanu izglītības sistēmā ir izglītības sistēmas pāreja uz valsts valodu. Izvērtējot ekspertu atbildes, var izdalīt divas pieejas šim jautājumam.

Pirmās pieejas pārstāvji pauž viedokli, ka minoritāšu skolās visās klašu grupās vajadzētu būt bilingviālai apmācībai, pakāpeniski palielinot priekšmetu skaitu latviešu valodā. Vidusskolā visas pamatdisciplīnas, kuras vajadzīgas tālākām studijām, profesijai, darbam, vajadzētu apgūt latviešu valodā, bet atsevišķi mācību priekšmeti - par sava etnosa vēsturi, kultūru, literatūru, ticību, tradīcijām - varētu būt minoritāšu valodā.

Otrās pieejas pārstāvji kategoriski iebilst pret pamatpriekšmetu mācīšanu vidusskolā latviešu valodā. Viņi uzskata, ka skolās latviešu valoda ir jā māca

pastiprināti, bet tikai latviešu valodas stundās. Citus mācību priekšmetus nedrīkst pasniegt latviešu valodā, jo tas var izsaukt vispārējo zināšanu nivelizāciju.

Raksturojot sīkāk pirmās pieejas pārstāvju viedokļus un argumentus, jāatzīmē, ka liela daļa no viņiem atbalsta Izglītības un zinātnes ministrijas izstrādāto programmu izglītības iestāžu pārejai uz apmācību valsts valodā, uzsverot, ka paralēli jābūt minoritātes kultūras, vēstures, ģeogrāfijas un valodas apguvei.

Viskompetentāk par šo izstrādāto programmu varēja izteikties tieši izglītības sistēmas pārstāvji, kas to raksturoja sekojoši:

- *Izglītības sistēmā mēs esam izstrādājuši valsts programmu pārejai uz izglītību valsts valodā. Mēs ceram, ka šī programma varētu desmit gadu laikā atrisināt šo problēmu, neradot nekādas ārkārtas situācijas krievu skolās. Programma cenšas apmierināt ES prasības par minoritāšu izglītību. Te ļoti daudz ir atkarīgs no skolas, pedagogiem, mācību programmām. Ir jāskolo ne tikai jaunā paaudze, bet arī pedagogi. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Vadošais modelis pamatzglītībā ir bilingviālisms. Pamazām tiek palielināts stundu skaits latviešu valodā. Vidējai izglītībai jābūt 75% valsts valodā, kas ir ar likumu noteikts, un 25% izvēles priekšmetiem minoritāšu valodā (piemēram, dzimtai valodai, kultūrai u.t.t.). (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Vispārīzglītojošo skolu sistēmā pakāpeniski jāpalielina latviešu valodā mācāmo priekšmetu skaits. Es atbalstu to koncepciju, ko mēs šobrīd esam izstrādājuši, ka ar 2005. gadu vismaz puse mācību priekšmetu vidusskolās būtu latviešu valodā. Jau šobrīd tas tiek īstenots - likums paredz, ka divi mācību priekšmeti ir apgūstami valsts valodā 9.klasē, bet trīs - vidusskolā. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Skolas ar krievu mācību valodu, atkarībā no objektīviem kritērijiem, pakāpeniski jāpārveido par valsts vai pašvaldību skolām ar minoritāšu izglītības programmām, kur pamatā mācību valoda ir valsts valoda, vai par privātskolām, kur, apmācībai notiekot citā valodā, tiek realizēts valsts standarts latviešu valodas apgūvē un pielietojumā apmācībā.*
- *Integrācijas veicināšanā ar laiku vajag pakāpeniski pāriet uz latviešu valodas apmācības procesu. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Attiecībā uz IZM izstrādāto programmu, kā arī pašu valsts valodas jautājumu izglītības sistēmā vairāki eksperti izteica viedokli, ka šis jautājums ir par maz sabiedrībā apspriests un izdiskutēts, un ka masu saziņas līdzekļos nav pietiekoši daudz informācijas par pāreju uz apmācību latviešu valodā:

- *Es domāju, ka būtu atbalstāma programma, ko ministrija ir izstrādājusi. Arī ministrijai pašai vajadzētu vairāk runāt par šo programmu TV, rakstīt presē. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Šajā jautājumā parādās mūsu sabiedrības lielākā kļūda, kas atspoguļojas arī presē - nav tāda lēmuma likvidēt krievu skolas. Krievu prese runā par šo jautājumu, lai sevi uzbudinātu. (Izpildvaras pārstāvis)*

Pirmās pieejas ietvaros daudz ekspertu uzskata, ka cilvēkiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā valodā, ir šī valoda jāiemācās un Latvijā ir jābūt vienai izglītības sistēmai ar vienu mācību valodu:

- *Es uzskatu, ka valsts finansētajās mācību iestādēs ir jābūt latviešu valodai. Es pieņemu, ka var būt speciālas subsīdijas privātām skolām, minoritāšu*

skolām, - kaut kāds daļējs atbalsts. Ja kāds grib skolu, kurā visi priekšmeti ir poļu, krievu, lietuviešu valodā vai ivritā, tad tā ir privāta iniciatīva, kur valsts varētu piedalīties ar subsīdijām. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

- Man vienmēr tas ir lies drausmīgi paradoksāli, ka valsts vienlaicīgi mēģina saglabāt latviešu valodas primāro statusu un tajā pašā laikā finansē nelatviešu skolas Latvijā. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

- Integrācijas un mūsu nacionālajās interesēs, kā arī lai veicinātu valsts attīstību izglītībai ir jābūt latviešu valodā. Valodai ir jāvieno un jāsolidarizē nācija. Šai sakarībā jāveic liels izskaidrošanas darbs vecāku vidū, lai viņi saprastu, cik tas ir būtiski viņu bērniem. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Izsakoties par minoritāšu skolām, vairāki eksperti pauž viedokli, ka minoritāšu skolās, kas tiek balstītas no valsts budžeta, mācībām būtu jābūt valsts valodā, papildus apgūstot minoritātes kultūru:

- Valstij būtu pilnībā vai gandrīz jāfinansē, piemēram, poļu ģimnāzijas vai krievu ģimnāzijas, kur mācības pamatā būtu latviešu valodā, bet pastiprināti tiktu mācīta attiecīgās minoritātes valoda, kultūra, vēsture, tradīcijas u. tt. (Izpildvaras pārstāvis)

Šāda pieeja minoritāšu skolām tiek pamatota ar to, ka minoritātēm nacionālā valstī ir dubulta identitāte:

- Minoritātes identitāte ir duāla - jāzin gan par savu nāciju, gan arī par valsts pamatnāciju. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)

Ir eksperti, kas uzskata, ka ap 2010. gadu vidējai izglītībai būtu jābūt latviešu valodā, jo vidējā izglītība sagatavo potenciālos studentus un tai jānodrošina jauniešu iespējas konkurēt darba tirgū, tādēļ ir pilnībā jāpārvalda latviešu valoda. Kopumā kā galveno pamatojumu tam, ka mācībām būtu jābūt latviešu valodā, pirmās pieejas pārstāvji izvirza vienādo iespēju nepieciešamību darba tirgū:

- Izglītība valsts valodā nodrošinātu bērniem vienādas tiesības, vienādas iespējas, vienādas garantijas visiem. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- Izglītības sistēma sabiedrības integrāciju sekmēs tikai tad, ja nodrošinās līdzvērtīgu konkurētspēju arī minoritāšu jauniešiem. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)

- Tikai un vienīgi latviešu valoda jau no bērnu dārza vecuma. Dzīve jau rāda, ka krievu valodas skolās bērni netiek sagatavoti tādā līmenī, lai varētu iziet darba tirgū jeb turpināt augstāko izglītību. Līdz ar to šie ļaudis paliek neperspektīvi un bīstami sabiedrībai, valsts drošībai, stabilitātei. Jaunajai paaudzei jāsaprot, ka mācoties latviešu valodu viņu karjera būs daudz vairāk garantēta. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Runājot par to, kādiem priekšmetiem krievu skolās vajadzētu tikt pasniegtiem latviešu valodā, parādās viedokļu atšķirība. Vieni uzskata, ka tie nekādā gadījumā nedrīkst būt pamatpriekšmeti, jo tad uz valodas rēķina liela daļa zināšanu netiktu apgūtas, citiem ekspertiem ir pilnīgi pretējs viedoklis:

- Jau pamatskolā iespējama kādu priekšmetu pasniegšana latviešu valodā. Protams, tie nedrīkst būt fizikultūra un dziedāšana, jo tad farss vien sanāktu. Latviski vajadzētu mācīt kādus no humanitārajiem priekšmetiem. (Kultūras biedrības pārstāvis)

- Uzskatu, ka latviešu valodā krievu skolās jāpasniedz tikai verbālie, mutiskie priekšmeti, tādi kā fizikultūra, tēlotājmāksla un citi. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Tie, kas uzskata, ka pāreja uz apmācību latviešu valodā ir nepareiza un iestājas par pastiprinātu valodas mācīšanu latviešu valodas stundās (otrās pieejas pārstāvji), savukārt, skeptiski skatās uz Izglītības ministrijas izstrādāto programmu, uzskata to par sasteigtu un termiņu uzstādīšanu - par pārsteidzīgu:

- Nav vajadzīgi precīzi termiņi, dzīve pati rādīs, kad var pāriet uz pilnīgu apmācību latviešu valodā. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

- Es neticu, ka šobrīd pieņemto likumu par vidējo izglītību tikai valsts valodā varēs dzīvē praktiski realizēt. (Izpildvaras pārstāvis)

- Es diezgan skeptiski skatos uz strauju pāreju. Vispirms ir vajadzīgs ārkārtīgi liels darbs. Tur jāstrādā ir ne tikai krievu skolotājiem, kas pašlaik drudzaini mācās latviešu valodu, jo viņiem tas ir eksistences jautājums. Ir vajadzīgs adaptācijas process. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

-Es pilnīgi nepiekrītu, ka krievu skolās jāpāriet uz latviešu mācību valodu. Augstskola - jā, tai jābūt latviešu valodā, jo tā nav obligāta. Vidusskolā cilvēkam jāiegūst izglītība, jāattīstās. Ja kādam būs vajadzība, viņš ies uz augstskolu, studēs latviešu valodā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

Otrās pieejas ietvaros dominējošais uzskats ir, ka jābūt tik daudz valsts finansētu minoritāšu skolām, cik tas ir nepieciešams, un tajās bērniem pastiprināti būtu jā māca latviešu valoda:

-Minoritāšu bērniem jāatver tik daudz skolu, cik tas nepieciešams. Protams, minoritāšu skolās būtu jā māca pastiprināti latviešu valoda, literatūra, ģeogrāfija, vēsture, kultūra. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

- Neaizvietot vienu valodu ar otru, bet iemācīt latviešu valodu, lai jebkurš cilvēks, kurš beidz skolu Latvijā, brīvi runā un raksta latviski. (Izpildvaras pārstāvis)

Kopumā attiecībā uz pāreju uz apmācību latviešu valodā lielākā daļa ekspertu atzīst, ka tas ir ļoti lēns, pakāpenisks process, ko nevar sasteigt, ņemot vērā pastāvošo situāciju valstī:

- Ja skatāmies no minoritāšu viedokļa, tad valstī, kurā pie minoritātēm pieder 30-40% iedzīvotāju, nevar būt veiksmīga tik strikta politika, ka latviešu valoda tiek uzspiesta kā vienīgā mācību valoda. (Izpildvaras pārstāvis)

-Es domāju, ka sabiedrības krievu daļa nav gatava krievu skolu atcelšanai. Ja teorētiski mēs varam saprast, ka būtu bijis labi, ja visas skolas būtu valsts valodā, tad reālā ieviešana izsauc lielu spriedzi. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Tādējādi eksperti uzsver, ka pārejai uz mācībām latviešu valodā jābūt ļoti pakāpeniskai un revolucionāra pāreja ir nepareiza:

- Tas nav piecgades vai desmitgades jautājums. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Pakāpeniskuma nepieciešamību eksperti pamato ar mācību līdzekļu, programmu un skolotāju trūkumu:

- Lai pārietu uz apmācību latviešu valodā, bērniem skolā no pirmās klases latviešu valoda jā mācās pilnā apjomā, vajadzīgi labi skolotāji un metodiskie līdzekļi. (Izpildvaras pārstāvis)

Šīs pieejas ietvaros nepieciešamību pamatpriekšmetus tagadējās krievu skolās mācīt krievu valodā (valsts valodu apgūstot latviešu valodas stundās) eksperti pamato ar to, ka situācijā, kad krievu tautības skolotājs pasniegs mācību priekšmetu latviski, bērns neiemācīsies ne konkrēto priekšmetu, ne arī latviešu valodu, bet krievu tautības skolotājs mocīsies, mācot bērnu latviešu valodā:

- Tādus priekšmetus kā literatūra, fizika un citi, kur nepieciešama domāšana, uzskatu, ka ir jā mācās dzimtajā valodā, lai nesamazinātu izglītības līmeni. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Kopumā daudzi eksperti atzīst, ka, lai iemācītos valodu, jābūt pozitīvai, labvēlīgai gaisotnei:

- Integrācijas procesa ietvaros nepieciešama ļoti labvēlīga attieksme pret tiem, kas mācās. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Tai pašā laikā virkne citu ekspertu pārstāv viedokli, ka latviešu valodas prasībām jābūt ļoti stingrām, citādi nebūs nekādu panākumu:

- Valsts valodas prasībām, lai pašreizējā situācija uzlabotos, izglītības sistēmā ir jābūt ļoti stingrām. Pieredze rāda, ka tikai tajos gadījumos, kad prasības ir bijušas stingras, ir pasperts kāds solis uz priekšu, kaut arī tas, protams, ir pretrunā ar manu un visā pasaulē pieņemtu uzskatu, ka valoda būtu jā mācās labvēlīgā gaisotnē un situācijā, bet pašreizējais iedzīvotāju skaitliskais sastāvs to neatļauj. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

Ir eksperti, kas atzīst, ka izglītības sistēmai ir jā sagatavo daudzvalodīgs students, jo tikai neliela daļa no augstāko mācību iestāžu literatūras ir latviešu valodā:

- Atzīmēšu, ka tikai 1% zinātniskās literatūras ir valsts valodā, pilnīgi viss pārējais - svešvalodās. Mūsu mērķis ir daudzvalodīgs students, jo citādi nevar pilnībā iziet cauri visiem kursiem un tos sekmīgi apgūt. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)

Daži eksperti, vērtējot esošo situāciju, izdara secinājumus, ka daļa jauniešu lielā mērā saprot, ka, lai dzīvotu Latvijā, viņiem latviešu valoda ir jā zin, bet tomēr eksperti atzīmē, ka ir nepieciešams vēl papildus strādāt ar krievu jauniešiem - skaidrojot situāciju un mācot latviešu valodu:

- Kopumā man šķiet, ka jauniešiem attiecībā uz valodu pašlaik ir pareiza orientācija un viņi saprot, ka bez valsts valodas Latvijā neiztikt. (Kultūras biedrības pārstāvis)

- Ļoti daudz jāstrādā ar jauniešiem krievu skolās - gan skaidrojot, gan pastiprināti mācot latviešu valodu. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Augstākā izglītība Latvijā

Attiecībā uz augstāko izglītību ekspertu viedoklis ir vērtējams kā diezgan vienprātīgs - lielākā daļa ekspertu uzskata, ka valsts finansētā augstākā izglītība ir iegūstama latviešu valodā:

- *Augstākajai izglītībai, profesionālajai izglītībai jābūt pamatā valsts valodā, jo cilvēkiem būs jāstrādā šeit, Latvijā. Izņēmums varētu būt vieslektori no ārzemēm. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

- *Valsts augstskolām jābūt tikai latviešu valodā, paredzot zināmus izņēmuma apstākļus ārzemju jauniešiem, kas par naudu mācās pie mums. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Vienīgi pāris ekspertu pauž viedokli, ka visai augstākajai izglītībai būtu jābūt maksas un abās valodās - gan krievu, gan latviešu.

Latviešu valodas skolotāju sagatavošana

Lielākā daļa ekspertu ir vienisprātis, ka skolotāju kadru sagatavošana un pārkvalificēšana ir pārāk lēna un neefektīga un uzskata to par problēmu. Saskaņā ar daudzu ekspertu viedokli pedagoģisko resursu trūkums ir arī viens no galvenajiem kavējošajiem iemesliem pārejai uz apmācību latviešu valodā:

- *Kāpēc Latvijā netiek gatavoti skolotāji, kas mācītu latviešu valodā priekšmetus minoritāšu skolās? (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Kopš neatkarības pashudināšanas pagājuši septiņi gadi, bet nav sagatavoti pietiekoši skolotāji latviešu valodas mācīšanai (apmēram 50% ir nespeciālisti). (Izpildvaras pārstāvis)*

Tomēr ir arī eksperti, kas pamato, kādēļ pedagogu sagatavošanas problēma nav tik aktuāla - iemesls tam ir sagaidāmais demogrāfiskais kritums Latvijas skolās:

- *Ņemot vērā, ka tuvākajos gados skolās ļoti strauji saruks skolēnu skaits, skolās paliks strādāt tikai skolotāji ar ļoti labām latviešu valodas zināšanām. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Runājot par skolotāju lomu valodas apguvē un jauniešu integrācijas procesā, eksperti atzīst, ka tā ir nenoliedzama, tādēļ būtu jādomā par pasākumiem, kā panākt skolotāju lojalitāti un celt skolotāju prestižu:

- *Valodas zināšanām būtu jābūt prestiža jautājumam. Valstij vajadzētu celt skolotāja prestižu, sevišķi latviešu valodas skolotāju prestižu. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Diemžēl ir arī tādi skolotāji, kas cenšas uzturēt mītu, ka tiek uzspiesta latviešu valoda, lai iznīcinātu dzimtās saknes. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Ne viss ir darīts, lai latviešu valodas apguves process krievu skolās notiktu kvalitatīvi, trūkst skolotāju. Skolotāja profesijas prestižs ir zems, cilvēki neiet mācīties par latviešu valodas skolotājiem krievu skolās. Vajadzētu piemaksu par valodas pasniegšanu, ja gribam, lai jaunieši beidzot skolu, zinātu valsts valodu. (Izpildvaras pārstāvis)*

Kopumā eksperti atzīst, ka pastāv grūtības ar skolotāju kadru sagatavošanu, kas lielā mērā ir finansiāla rakstura, tādēļ būtu nepieciešama diferencēta skolotāju apmaksā:

- *Jādomā, kā skolotājiem labi strādāt, jābūt labiem skolotājiem, tad būs labi rezultāti. (Izpildvaras pārstāvis)*

Latviešu valodas apgušana bērnudārzā un sākumskolā

Attiecībā uz bērnudārzu un sākumskolu liela daļa ekspertu uzskata, ka sākumskolai vajadzētu būt dzimtajā valodā, bet attiecībā uz latviešu valodas apgūšanu bērnudārzā un sākumskolā ekspertu vidū bija divi viedokļi. Pirmais, kas ir plašāk izplatīts, balstās pieņēmumā, ka bērnībā bērns vislabāk apgūst valodu:

- *Mūsu viedoklis ir, ka vajag maksimāli ātri sākt otrās valodas mācīšanu - jau bērnudārzā, kad cilvēks visvieglāk adoptējas. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Valoda, es uzskatu, gan būtu jāsāk mācīt jo ātrāk, jo labāk, jau no bērnu dārza. Mazi bērni vieglāk apgūs valodu. (Izpildvaras pārstāvis)*

Pretējais viedoklis, savukārt, tiek pamatots ar to, ka, mācoties vēl vienu valodu tad, kad dzimtā valoda vēl nav nostiprināta, bērnam var rasties psiholoģiska trauma:

- *Ja māca bērnu svešā valodā sākumskolā un ja bērns šo valodu nepārvalda, viņam rodas psiholoģiskas problēmas. (Izpildvaras pārstāvis)*
- *Skolā pareizi būtu, ja bērns netiktu lauzts. Bērnībā visvieglāk iemācās kādu otro valodu, bet nedrīkstētu būt tā, ka šī otrā valoda kļūst par cilvēka pirmo valodu. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Bērnudārza vecuma bērniem svešu valodu vēl nevajadzētu mācīt, jo šajā vecumā formējas viņu mentalitāte un domāšana. Ja negribam visus asimilēt, mazuļi jāatstāj mierā. Skolā latviešu valodu vajadzētu mācīt jau no pirmās klases. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Vienlaicīgi virkne ekspertu atzīst, ka Latvijā aizvien izplatītāka ir tendence sūtīt bērnus latviešu skolās:

- *Šobrīd ļoti daudz vecāku meklē saviem bērniem skolas, kur mācības norit latviešu valodā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Šogad pirmajās klasēs valsts valodā mācās 70.12% visu Latvijas pirmklasnieku. Vēl pirms gadiem 6-7 bija apmēram 50%. Šīs proporcijas mainās strauji. Tas liecina par to, ka sabiedrības integrācijas un valsts valodas apguves procesi attīstās. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Pieaugušo apmācība

Vairāki eksperti izteicās arī par pieaugušo izglītību, paužot viedokli, ka Latvijā ir nepieciešamas vairāk valodas apmācības grupas pieaugušajiem:

- *Valsts neefektīvi darbojas pieaugušo valodas apmācības sistēmas izveidē. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Vajadzētu atrast vairāk iespēju organizēt valodas apmācību kursus pieaugušajiem - bezmaksas vai par simbolisku samaksu. Izdevumus varētu segt no Eiropas institūciju līdzekļiem. (Kultūras biedrību pārstāvis)*

Bija arī eksperti, kas uzskatīja, ka galvenā uzmanība valsts valodas apgūvē ir jāvelta jaunajai paaudzei, neizvirzot nekādas prasības vecākiem cilvēkiem:

- *To vecāko paaudzi gan nav vērts aiztikt, lai viņi dzīvo. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Skolotāju pārbaudes skolās

Negatīva attieksme ekspertu vidū ir pret latviešu valodas prasmes pārbaudēm un prasībām krievu skolotājiem, īpaši spilgti šis viedoklis parādās izglītības sistēmas pārstāvju vidū:

- *Es uzskatu, ka skolas šobrīd tiek terorizētas ar latviešu valodas prasmes pārbaudēm, skolotājiem nav laika nodarboties ar savām lietām - viņus pārbauda. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Man nepatīk, kā skolā rīkojas valodu komisija, kā pārbauda viņu zināšanas, apšaubā krievu tautības latviešu valodas skolotāja diplomu, kādas uzstāda prasības krievu literatūras skolotājam, liek maksāt soda naudas. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Nepiekrītu tam, ka, sākot ar 1.septembri, es nevaru atļaut strādāt skolotājam, kam nav 3.pakāpes (valodas zināšanu). (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Nav nepieciešams izvirzīt formālas prasības visiem skolotājiem - prast valsts valodu augstākajā pakāpē, jo tas nekad netiks realizēts, piemēram, attiecībā uz viesskolotājiem, kuru dzimtā valoda ir angļu valoda. Šāda prasība ir obligāta tikai tiem skolotājiem, kuri māca priekšmetu valsts valodā. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*

Virkne ekspertu uzskata, ka latviešu valodas apguve skolotāju vidū būtu panākama nevis ar valodas inspekcijas kontroles palīdzību, bet ar materiālu stimulu - piemaksām par latviešu valodas zināšanām:

- *Es neuzskatu, ka kārtību ieviešis valodas inspekcija. Tā drīzāk radīs naidu un valodas psiholoģisku nepieņemšanu. Būtu jārada motivācija mācīties valodu, nevis jāsoda ar naudas sodiem tos skolotājus, kas valodu neprot. Varētu piemaksāt par valodas zināšanām". (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Vēl es domāju, ka skolotājam, kurš pārvalda latviešu valodu, varētu piemaksāt, kaut nedaudz. Nevis tam, kurš nepārvalda, atņemt, bet gan tam, kurš zina, pielikt. Būtu ieinteresētība. (Izpildvaras pārstāvis)*

Kopumā lielākā daļa aptaujāto ekspertu jautājumā par valsts valodas un citu valodu lietošanu izglītības sistēmā, ir vienprātis, ka valstij būtu jānodrošina sākumskola dzimtajā valodā, un arī, ka valsts finansētajai augstākajai izglītībai būtu jābūt latviešu valodā, atšķirīgi viedokļi ekspertu vidū parādās par latviešu valodas apgūšanu un lietošanu pamatskolā un vidusskolā.

Vienotība atbildēs ir arī par to, ka, beidzot vidējo izglītību, latviešu valoda ir jāzin. Liela daļa aptaujāto piekrīt, ka visās skolās ir jāapgūst latviešu valoda pietiekamā līmenī atbilstoši valsts noteiktām un Izglītības ministrijas apstiprinātām prasībām, atšķirības viedokļos ir par šo prasību atbilstību pašreizējai situācijai. Virkne ekspertu uzskata, ka esošajā situācijā ir pārsteidzīgi noteikt kādu laiku, kad pilnībā pāriet uz pamatpamācību valsts valodā, un ka tas rada lieku spriedzi. Kopumā lielākā daļa ekspertu uzsver pakāpeniskuma svarīgumu valodas apguves procesā.

Šie ekspertu viedokļi liecina par nepieciešamību pētīt situāciju skolās, īpašu uzmanību pievēršot skolotāju un skolēnu attieksmei pret latviešu valodu un izmaiņām mācību programmā, jo mācību programmu nevar realizēt, ja to pietiekoši neatbalsta skolēni un skolotāji. Situācijas izpēte ļautu savlaicīgi novērtēt un novērst spriedzes veidošanos skolās.

Masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā Latvijā

Kāda, Jūsaprāt, ir masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā Latvijā?

Lielākā daļa aptaujāto ekspertu atzīst, kas masu saziņas līdzekļu loma integrācijas procesā Latvijā ir liela, tajā pašā laikā visi aptaujātie vērtē to negatīvi. Ekspertu vērtējums ir: integrācijas procesus Latvijā masu saziņas līdzekļi šobrīd ne visai sekmē.

Masu saziņas līdzekļu nozīmīgumu eksperti pamato ar to izglītojošo un informatīvo funkciju, kas vienlaicīgi arī konsolidē konkrētā masu saziņas līdzekļa lietotājus ap noteiktām vērtībām, un līdz ar to - sabiedriskie saziņas līdzekļi pilda arī ideoloģijas funkcijas, kas uzliek tiem noteiktu atbildību:

- *Neapšaubāmi masu informācijas līdzekļu loma ir liela. Un tādēļ viņi nes lielu atbildību. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Masu saziņas līdzekļi - tā ir ceturtā politiskā vara. Ja tā nestrādā pietiekošā līmenī, skaidrs, ka pilnībā nevar cerēt uz integrācijas procesu realizāciju, tas nav iespējams. (Izpildvaras pārstāvis)*
- *Masu saziņas līdzekļi ir integrācijas izpildorgāni - tiem jānodrošina dialogu veidošana starp Latvijas iedzīvotājiem. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Vairāki eksperti masu saziņas līdzekļu svarīgumu pamato arī ar to, ka uzticēšanās preseī, TV un radio ir ievērojami lielāka kā uzticēšanās valdībai un Saeimai, līdz ar to masu saziņas līdzekļu paustajam viedoklim, attieksmei uzticas vairāk:

- *Situācija ir tāda, ka valsts iedzīvotāji vairāk uzticas masu informācijas līdzekļiem nekā valdībai un parlamentam. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Vērtējot masu saziņas līdzekļu ieguldījumu integrācijas procesā, vairums ekspertu atzīst, ka tie Latvijā darbojas kā tipiskā divkopienu valstī un atspoguļo sabiedrības sašķeltību:

- *Mēs dzīvojam informācijas trūkumā - latvieši nezina, kas notiek krievu vidē un otrādi. Tā ir atsvešināšanās. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Masu saziņas līdzekļi ir lielākie nacionālā naida kurinātāji. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Paralēlie saziņas līdzekļi pauž dažādu informācijas plūsmu. Katra šī plūsma aizstāv dažādas grupas. (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Savukārt, daži masu saziņas līdzekļu pārstāvji uzsver, ka viņi ir sabiedrības daļa un viņu uzdevums ir nevis propaganda, bet atspoguļošana, un viņi tikai ataino esošo realitāti:

- *Bet avīzes, radio un televīzija ir sabiedrības daļa. Un ja sabiedrībā ir sašķeltība, tad tā ir arī masu informācijas līdzekļos. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Tajā pašā laikā virkne ekspertu uzskata, ka masu saziņas līdzekļi šobrīd darbojas pilnīgi bezatbildīgi, ar tieksmi radīt sensācijas, līdz ar to viņu loma integrācijas veicināšanas procesā tiek vērtēta kā nekāda vai arī negatīva:

- Presei ir jāapzinās, kāpēc viņi kādu rakstu publicē, TV un radio - kāpēc tādu raidījumu gatavo, ko tas dos, kādu reakciju izsauks. Jābūt ļoti lielai žurnālistu personīgai atbildībai par šo procesu. (Izpildvaras pārstāvis)
- Mediji ir radījuši daudzas naturalizācijas un integrācijas problēmas, ko sabiedrība ilgi izjutīs. (Kultūras biedrības pārstāvis)
- Masu mediji savas sašķeltības dēļ veicina pretējo procesu - dezintegrāciju. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)
- Masu mediji tikai meklē sensācijas, sadursmes starp dažādām tautībām, tas neveicina integrāciju. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)
- Tīri politiski prese ir radikālāka nekā vidējais noskaņojums, vidējā temperatūra sabiedrībā. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Liela daļa ekspertu, runājot par masu saziņas līdzekļiem, cenšas atsevišķi nodalīt preses izdevumus, radio un televīziju. Neitrāls vērtējums tiek izteikts attiecībā uz televīziju un radio:

- Televīziju praktiski var vērtēt neitrāli: viņus nevar pārāk slavēt, bet nevar arī pelt. Tas pats arī par radio. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)
- Ja Latvijas televīzija raidījumos saglabā emocionālo balansu, tad avīzēs šī balansa nav. Krievvalodīgā un latviešu valodīgā prese diemžēl atšķiras ar savu neiecietību viens pret otru, kā izņēmumu varu minēt "Dienu" un "Biznes&Baltija". Masu informācijas līdzekļos ir daudz ļaunuma. (Kultūras biedrības pārstāvis)

Kopumā visnegatīvāko vērtējumu ekspertos izsauca preses izdevumu ieguldījums integrācijas procesā, jo tie tiek vērtēti kā vīšašķeltākie:

- Latviešu prese raksta par latviešu Latviju un krievu prese raksta par krievu Latviju. Un tā nekur nekrustojas. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)
- Masu saziņas līdzekļiem ir ļoti liela nozīme integrācijas procesā, ja tos pareizi izmanto. Patlaban ir tā - krievvalodīgie lasa krievu avīzes, latvieši - latviešu valodā. (Kultūras biedrības pārstāvis)
- Prese ir sadalījusies divās lielās grupās - latviskā un krieviskajā. Tā ir nevēlama tendence, jo katra aizstāv tikai savas grupas intereses. Šo dalījumu zināmā mērā ir veicinājuši politiskie procesi valstī. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)
- Masu saziņas līdzekļi kā mēs to redzam arī par pēdējiem notikumiem, mēģina uzspiest dažādus domāšanas un vērtējumu stereotipus krievu un latviešu auditorijai. Par vieniem un tiem pašiem notikumiem ir pilnīgi diametrāli pretēji raksti dažādās valodās iznākošos preses izdevumos. Piemēram, par leģionāru gājienu 17.martā - neviens no krievu izdevumiem nesniedz kaut cik elementāru vēstures skaidrojumu šinī jautājumā. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)
- Pie mums ir sliktāka situācija nekā, piemēram, Igaunijā, kur krievu prese ieņemot valstij labvēlīgāku pozīciju. Ja mazākumtautību pārstāvis lasa mūsu krievu presi, viņam rodas iespaids, ka atrodas kādā naidīgā teritorijā, nevis valstī, kurā viņam būtu jāiekļaujas. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)

Vairāk negatīvu izteikumu ir tieši par krievu valodā rakstošo presi, daudzi eksperti pauž viedokli, ka šķeltnieciska ir tieši krievvalodīgā prese. Krievu valodā

rakstošajai presei tiek pārņemta tās negatīvā attieksme pret valsti, naturalizācijas procesu, kā arī latviešu valodu:

- *Krievu masu saziņas līdzekļi šobrīd integrācijas procesu neveic. Tie stipri akcentē atšķirīgo, kāda ir abām sabiedrības daļām. (Kultūras biedrības pārstāvis)*
- *Līdz šim krievu prese, manuprāt, reālu integrāciju nevēlas. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Ir bēdīgi, ka krieviski rakstošā prese nekā neveicina integrāciju. Pilnīgi pretēji - rada pretējas noskaņas. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Krievu prese, izņemot dažus izdevumus, ir ļoti negodīgi pret saviem lasītājiem - nievājoša attieksme pret šo valsti, valodu, ierēdņiem, ironiska nostāja, un viņi to stāsta cilvēkiem, kuri dzīvo šajā valstī un kuriem nav kur sprukt - tas dzen cilvēkus stresā. Krievu prese necenšas risināt, palīdzēt viņiem atrast savu vietu šajā valstī, kā izmantot tos likumus, kas jau ir. Tā nav godīga attieksme pret saviem lasītājiem. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Krievu presi - to mēs nespējam ietekmēt. To palasot liekas, ka esi citā pasaulē. Viņiem ir cita attieksme pret valsts valodu, valsti. Viņiem ir jāmaina sava attieksme. Tas ir viņu pienākums. Nevajag par latviešu valodu runāt kā par indi. Tam cilvēkam, kas ir apguvis valodu, ir vieglāk dzīvot sabiedrībā. (Izpildvaras pārstāvis)*

Bet pārmetumi attiecas arī uz latviski rakstošo presi, īpaši par to, ka tā par maz vērtību pievērš nacionālo minoritāšu problēmām:

- *Es domāju, ka lielākā daļa nepilsoņu nelasa un neklausās masu medijus latviešu valodā, viņi orientējās uz krievu presi, jo tie ataino viņu stāvokli un intereses, maz latviešu masu mediju domā par cittautiešu problēmām šeit, par viņu grūtībām. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Salīdzinājumā ar latviešu masu saziņas līdzekļiem, vairāk uzmanības nacionālajām minoritātēm pievērš, t.s., krievvalodīgā prese. Te jāmin "Čas", "SM", arī "Rīgas Balss". (Kultūras biedrības pārstāvis)*

Atbildot uz jautājumu par masu saziņas līdzekļu lomu integrācijas procesā Latvijā, vairāki Saeimas pārstāvji pauž nosodošu attieksmi pret valsts valodas likuma neievērošanu televīzijas programmās:

- *Mani neapmierina, ka nepilda valodu likumu, t.i., filmas netiek tulkotas latviešu valodā. Tas būtu ļoti ideāli, ja filmas būtu latviski, bet subtitri - krieviski. Tas ļoti sekmētu valodas apguvi, jo lielākoties filmas ir tās, ko cilvēki TV skatās. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Tas ir ļoti rupjš pārkāpums, ka absolūti nedarbojas likums par televīziju, ka filmām jābūt oriģinālvalodā vai latviešu valodā, bet tiek iepirktas filmas, kas dublētas krieviski, tikai ar subtitriem labākajā gadījumā. Ja ir 80% filmu krievu valodā, tad kāpēc gan būtu jāmacās latviešu valoda. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Tā kā masu medijiem ir viena no galvenajām lomām sabiedrības informēšanā, izglītošanā un iesaistīšanā un līdz ar to arī integrācijas procesa sekmēšanā, daudzi eksperti uzskata, ka presei būtu sava attieksme jāmaina un jāpieliek lielākas pūles integrācijas veicināšanā:

- *Es domāju, ka masu informācijas līdzekļiem ir jāpārtrauc ienaidnieka tēla veidošana. Tas attiecas gan uz krievu, gan uz latviešu presi. (Kultūras biedrības pārstāvis)*
- *Masu medijiem jāmeklē tas labais, kas mūs vieno un nevis šķir, tas šobrīd būtu ļoti liels ieguldījums sabiedrības audzināšanā no visiem saziņas līdzekļiem. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Es domāju, ka masu informācijas līdzekļi varētu veikt daudz vairāk, lai veicinātu savstarpējās sapratnes garu starp tautām. Pirmkārt, ļoti izsvērti attiekties pret konfliktu attēlošanu, esošo provokāciju attēlošanu - lai tās neattēlotu saasināti, nepievērstu tiem vairāk uzmanības nekā ir vajadzīgs. Ja kāds konflikts reāli negūst atbalstu masu saziņas līdzekļos, sabiedrības apziņā tas paliek kā nebūtisks. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Pasniegt problēmas faktiski, bez faktu sagrozīšanas. (Kultūras biedrības pārstāvis)*
- *Naidnieka tēla vietā vajadzētu parādīties drauga tēlam. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Daudz ekspertu dalās savās pārdomās, ko masu saziņas līdzekļiem vajadzētu darīt, lai veicinātu integrācijas procesu. Visvairāk ir to ekspertu, kas iestājas par dialoga un diskusiju nepieciešamību:

- *Noteikti ir jābūt televīzijā apaļajam galdam, integrācijas problēmas ir jādiskutē abās valodās, citādi Latvijas TV cittautieši nemaz neklausās un neskatās. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Varbūt vajadzētu aktīvāk risināt dialogu starp valsts varu un krievu presi, lai precīzāk atspoguļotu notikumus, kas šeit notiek. Varbūt vajag būt aktīvākam dialogam starp latviešu žurnālistiem un nelatviešu žurnālistiem. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Mūsu prese par maz rosina demokrātisku diskusiju, tā pārsvarā meklē tikai vainīgo, joprojām jūtams demokrātiskās diskusijas trūkums. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Būtiski panākt objektīvu sabiedrības informēšanu un īpašu TV programmu raidīšanu, kas sekmētu dialogu, problēmu apspriešanu un viedokļu noskaidrošanu. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*
- *Varbūt ir jāizglīto žurnālisti, jātiekas viņiem vienam ar otru vai jārīko kopīgas diskusijas starp viņiem, starp redaktoriem. (Izpildvaras pārstāvis)*

Tomēr saskaņā ar vairāku ekspertu viedokli sabiedriskajiem saziņas līdzekļiem nevar prasīt, lai tie uzņemtos integrējošu funkciju, jo tie lielākā daļa ir privāti un īsteno savas privātās intereses, bet līdz ar to “sabiedrības apziņā un starptautiskajā viedoklī rodas izkropļota aina”:

- *Man liekas grūti prasīt, lai krievu privātie masu mēdiji veicinātu integrāciju. (Zinātnisko un pētniecisko organizāciju pārstāvis)*
- *Masu saziņas līdzekļi pamatā ir privātuzņēmēju rokās, tāpēc izvēlas savu virzienu un politiku. (Kultūras biedrības pārstāvis)*
- *Masu informācijas līdzekļi ir neatkarīgi, valstiski neietekmējami. Žurnālisti, kas šobrīd atspoguļo integrācijas procesu, to veic pavirši. Ja šie cilvēki apzinās savas valsts vērtību, tad nevajadzētu visu atspoguļot sensacionāli, radot dažādas ažiotažas. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Kopumā lielākā daļa ekspertu atzīst, ka sabiedriskajiem saziņas līdzekļiem integrācijas veicināšanai būtu jāpievērš daudz lielāka uzmanība kā līdz šim, rakstot vairāk par nacionālajām minoritātēm Latvijā un radot pozitīvāku attieksmi pret valsts valodas apguvi. Līdzšinējā sabiedrisko saziņas līdzekļu ietekme uz sabiedrību tiek vērtēta kā dezintegrējoša un sabiedrības sašķeltību veicinoša.

Jēdziena “integrācija” izpratne, attieksme pret Latvijas sabiedrības integrācijas programmas nepieciešamību

Runājot par integrāciju, eksperti to pirmām kārtām pretstatī asimilācijai - procesam, kad citas tautības cilvēks ir spiests atteikties no savas etniskās identitātes - valodas, kultūras, etniskās piederības sajūtas, lai varētu iekļauties konkrētajā sabiedrībā:

- Es esmu kategoriski pret asimilāciju, bet par naturalizāciju, integrāciju. Es runāšu latviski, darīšu, kas pieņemts latviešiem, bet es esmu krieviete, arī tas man jāatceras. Nevienam nav tiesību aizliegt man to darīt. Bet, ja es asimilēšos, tad man jāaizmirst, ka es esmu krieviete. Tādi cilvēki nav vajadzīgi Latvijai. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- Integrācija nekādā ziņā nav asimilācija. Nožēlojams ir tas cilvēks, kurš aizmirsis savu mātes valodu, kultūru, pagātņi un vēsturi. Un nožēlojams ir tas cilvēks, kurš, dzīvojot svešā malā, neciena to zemi, ja viņam nav mīlestības uz savu patvēruma zemi. (Izpildvaras pārstāvis)

Ar integrāciju tiek saprasta cittautiešu iespēja saglabāt savu etnisko identitāti, taču vienlaicīgi izjust piederības sajūtu Latvijas valstij, lepoties ar to, ka dzīvo šajā valstī, mācēt valsts valodu, zināt un cienīt latviešu kultūru:

- To (integrāciju) es redzu tā, ka cilvēks jūtas pietiekami labi kā krievs vai baltkrievs, vai kādas citas tautības pārstāvis, lai ir sirdī lepns par to, un tai pašā laikā viņam brīvi jāiemācās latviešu valoda. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- Ar integrāciju es saprotu nevis pārlatviskošanas tieksmi. Ir jāizdara tā, lai cilvēks cienītu sevi, savu tautu, savas saknes, savas tautas etnisko vēsturi, vienlaicīgi ieaudzinot cieņu pret to zemi, to valsti, kur cilvēks dzīvo. Daudz ko var izdarīt skolā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- Katram ir tiesības iet savu dzīves ceļu un darīt to, ko viņš vēlas...bet ar to virsējo saukli, ka viņš ir Latvijas iedzīvotājs, ka viņš ir Latvijas pilsonis, Latviju atbalstošs cilvēks, Latviju mīlošs cilvēks. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Tāpat integrācija tiek saistīta ar politiskās nācijas izveidošanu, kad noteicošās vērtības sabiedrībā ir nevis etniskums, nacionalitāte, bet gan tiesiskums, vienlīdzība likuma priekšā, patriotisms pret valsti, kurā dzīvo, kopēji politiskie mērķi:

- Ar integrāciju saprotu vienotas politiskās sabiedrības izveidošanu, kas sevī ietvertu dažādas etniskās grupas. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- Svarīgākā Latvijā būtu politiskā un pilsoniskā integrācija... Daudz svarīgāk ir, lai valsts iedzīvotājiem būtu vienoti politiskie mērķi. (Izglītības sistēmas pārstāvis)

- *Ar integrāciju saprotu to, ka sabiedrība daļa zināmas kopējas vērtības. Tas saistošais un kopīgais ir pamatvērtību apziņa, kā, piemēram, tas, ka Latvijai ir jābūt neatkarīgai valstij, attieksme pret Latvijas valsti, attieksme pret šīs valsts attīstību. Tas ir no vienas puses. Un no otras puses - iecietība. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Ar integrāciju es saprotu to, ka cilvēkam par primāro kļūst nevis viņa etniskā, bet viņa valstiskā piederība. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Citi eksperti, definējot integrāciju, uzsver starpnacionālo attiecību kvalitāti, kad starp pamatnāciju un citu tautību pārstāvjiem valda savstarpēja iecietība un izpratne. Latvijas situācijā tas nozīmē ne tikai cittautiešu pozitīvu attieksmi pret Latvijas valsti un gatavību pieņemt latviešu kultūru - apgūt valodu un vēsturi, bet arī latviešu gatavību izrādīt pretīmnākšanu un spēju akceptēt cittautiešu vēlmi integrēties:

- *Ar integrāciju saprotu valsts iedzīvotāju normālu savstarpējo attiecību izveidošanu... Tā būtu attiecību normalizēšana starp divām lielajām etniskajām grupām - latviešiem un tiem cilvēkiem, kurus mēdz saukt par krievvalodīgajiem... Integrācija nozīmē ne tikai cittautiešu integrēšanu latviešu vidē, bet arī pašiem latviešiem jābūt gataviem integrēt cittautiešus savā vidē, kultūrā un sabiedrībā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *.. integrācijas galvenais priekšnoteikums ir pašu latviešu vēlēšanās integrēt cittautiešus savā vidē. Nekāda integrācija nebūs, nekādas programmas nelīdzēs, ja latvieši paši nevēlēsies integrēt cittautiešus savā sabiedrībā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Integrācija visdrīzāk ir cilvēku vēlme atrast kopēju valodu... Galvenais ir censties sasniegt savstarpēju izpratni. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Lielākā daļa ekspertu atzīst, ka Latvijas sabiedrībai ir nepieciešama integrācijas programma, kas mērķtiecīgi vadītu un koordinētu šo procesu. Tiek ieteikts integrācijas programmu izstrādāt pragmatisku, t.i., tādu, kas ietvertu sevī reālu pasākumu un procedūru kopumu:

- *Es domāju, ka ir nepieciešama sabiedrības integrācijas programma, bet tāda saprātīga, ļoti pragmatiska, soli pa solim, ļoti konkrēta. Es domāju, ka mums ir tādas programmas, kuras ir vairāk filozofiskas, akadēmiskas, bet ne praktiskas. Lai šādu programmu izveidotu, es sasauktu godprātīgus cilvēkus, profesionāļus - sociologus, psihologus, valodu speciālistus, arī administrātorus. Arī ierēdniecība var izdarīt daudz laba. Viņiem katram būtu jāapzinās sava loma integrācijas procesā. Kāds varētu būt arī filozofs, kas apskatītu vispārīgā veidā, bet vairumam būtu jābūt praktiķiem. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Integrācijas programma ir vajadzīga, bet ne kā manifests, abstrakts ideju sakopojums, bet konkrētu pasākumu izklāsts, norādot, kas to īstenos dzīvē. (Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas pārstāvis)*

Eksperti uzskata, ka šajā programmā jādefinē iespējamie darbības virzieni, jāizstrādā konkrētu pasākumu plāns:

- *.. bet pirms tam būtu jānosaka integrācijas vispārīgie virzieni. Programmā tas tiktu konkretizēts - kas? kam? līdz kuriem termiņiem? (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Programmai jāietver: situācijas novērtējums, mērķi, prioritāro jomu noteikšana, uzdevumu identifikācija, rezultātu prognoze, koordinācija ar valsts politisko attīstību un integrācijas modeli ES kopumā, izpildes mehānisms. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Es to veidotu kā ļoti ilglaicīgu programmu, bet kurā būtu formulēti diezgan skaidri mērķi desmit gadu periodā, kā arī līdzekļi, kā to sasniegt. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

Vienlaicīgi tiek uzsvērts, ka šāda sabiedrības integrācijas programma nav uztverama kā pašmērķis, tai jāveic instrumentāla funkcija integrācijas sasniegšanā:

- *Latvijas sabiedrības integrācijas programma nav pašmērķis. Ja būs programma, bet nebūs rīcības, tad programma būs tikpat labi arī varējusi nebūt. Svarīgākais ir rīcība. Programma var palīdzēt īstenot rīcību, tā var parādīt virzienus, kuros ir jārīkojas. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Taču, pēc ekspertu domām, šādu programmu var sākt izstrādāt tikai tad, ja ir politiskais pasūtījums, t.i., politiķu vienošanās par tās nepieciešamību:

- *Lai šādu programmu izveidotu valsts mērogā, ir jāpanāk politiķu vienošanās... Tātad, pirmkārt, ir jābūt politiskas gribas diktētam pasūtījumam. Tikai pēc tam var rasties ekspertu grupas un komisijas, kuras to izstrādātu dažādos priekšlikumos. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Vienlaicīgi tiek uzsvērtā diskusijas nepieciešamība arī sabiedrības zemākajos slāņos, jo tikai dialogs var sekmēt abu sabiedrības daļu - latviešu un nelatviešu - gatavību pieņemt un akceptēt šādu programmu, kā arī rast risinājumus atsevišķos jautājumos, kas skar sabiedrības integrāciju:

- *Integrācijas programmai būs nozīme tikai tad, ja tā būs programma gan latviešiem, gan cittautiešiem. Lai tāda taptu, nepieciešama programmas projekta diskusija, faktiski nepārtraukta diskusija; es uzskatu, ka sabiedrībā līdz šim vēl nav bijis normālas diskusijas... Nevar programmu izstrādāt no augšas un ar varu piespiest pildīt, jārada programma, ko tauta pieņemtu par savējo. Un par savējo tai jākļūst arī visās valsts iestādēs, ierēdņus ieskaitot. (Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas pārstāvis)*

- *Vajag ar sapratni savstarpēji sarunāties, jo sarunājoties var atrast dažādus kompromisus. (Izpildvaras pārstāvis)*

Izpildvaras pārtāvji integrācijas programmu sasaista ar valsts ideoloģiju; tā būtu tēžu, vadlīniju apkopojums, ko prese un citi masu saziņas līdzekļi paustu kā valsts nostāju. Tas pozitīvi ietekmētu Latvijas valsts starptautisko prestižu. Pēc ekspertu domām, pašlaik mūsu sabiedrībā valda valstiskās ideoloģijas vakuums, kas tiek aizpildīts ar idejām, kas valstij kaitē:

- *Programma - tas ir instruments - vai tās ir tēzes, vadlīnijas, ko īstenot presei, plašākas informācijas dažādās valodās dažādām mērķauditorijām... Nepieciešams mehānisms, kurš varētu paredzēt pasākumu kopu, kas veido šo apziņu no valsts ideoloģijas. Mums ir ideoloģijas vakuums. (Izpildvaras pārstāvis)*

Kā iespējamās institūcijas, kas varētu realizēt integrācijas programmu, tiek minētas jau esošās valsts iestādes - Naturalizācijas pārvalde, reģionālās valodu

komisijas, Latviešu valodas apguves valsts programmas vadības vienība, Izglītības un zinātnes ministrija u.c.:

- *Šajā programmā mūsu institūcija (Latviešu valodas apguves valsts programmas vadības vienība) būtu jāieslēdz, jo mēs faktiski ar to nodarbojamies. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *To (integrācijas programmu) varētu veidot Naturalizācijas pārvalde - lai viņi domā par to. Katrā rajonā ir valodu komisijas, kas tikai pārbauda - vai zin, vai nezin. Lai viņi arī domā, lai dod savus priekšlikumus. Lai tauta dod savus priekšlikumus, lai Naturalizācijas pārvalde tos apkopo. Tā veidotos vienota valsts programma, nevis vienas pārvaldes ierēdņu programma. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *IZM būtu šīs programmas ietvaros jāizveido bērnu audzināšanas programma, un tā jāatbalsta minoritāšu skolās. Pakāpeniski būtu bērniem jā māca latviešu valoda, vēsture, kultūra. Tā skola kļūtu par sabiedroto. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Tiek ieteikts integrācijas programmas realizēšanai panākt dažādo valsts institūciju koordinētu sadarbību jeb, citiem vārdiem, integrētu pieeju, šim nolūkam izveidojot speciālu darba grupu vai institūciju, kas saskaņotu mērķus un uzdevumus. Nepieciešama būtu arī nevalstisko organizāciju līdzdarbība:

- *Un šo programmu realizētu visas varas institūcijas - Izglītības ministrija, Naturalizācijas pārvalde, Valsts valodas inspekcija u.c., visas institūcijas, kas saistītas ar nacionālo politiku, es uzsveru - visas, grib viņi to vai negrib. (Zinātnes un pētniecības organizācijas pārstāvis)*
- *Integrāciju visās dzīves jomās nevarētu veikt tikai viena institūcija... Tai jābūt starpministriju, starpaģentūru darba grupai, kas iztulkotu integrācijas mērķus dažādās valsts darbības jomās un nevalstisko organizāciju darbībā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*
- *Ir jābūt valstiskai institūcijai, līdzīgi kā Eiropas integrācijas birojs, kas tieši ar šo lietu nodarbotos - pieņemtu lēmumus, iesniegtu tos valdībā, Saeimā, ja nepieciešams, apstiprināšanā. Tā arī raudzītos, kā šie lēmumi tiek īstenoti. Šī valstiskā institūcija būtu kā koordinātors, nedrīkst atstāt integrāciju pašplūsmā. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*
- *Integrācija ir valsts, nevis sabiedrisko organizāciju jautājums. Jāatrod līdzekļi integrācijas programmas izstrādes grupas darbam, jo bez tā process nebūs pārdomāts un paliks bez rezultātiem. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Izglītības sistēmas eksperti atzīst, ka integrācijas programmas realizācijā noteikti būtu jāiesaista izglītības iestādes, precīzāk, pedagogi, kuri aktīvi piedalās jauniešu vērtības sistēmas veidošanā. Tik pat svarīga loma vērtību sistēmas izveidē gan jauniešiem, gan pieaugušiem cilvēkiem ir inteliģencei, masu saziņas līdzekļiem un citām sabiedrībā ietekmīgām grupām, tāpēc arī tie ir jāiesaista sabiedrības integrācijas procesā:

- *Te galvenā loma būtu izglītības iestādēm. Protams, integrācija nebeigsies ar valodas iemācīšanos skolā, tā ir vērtību sistēmas pieņemšana. Pedagogi to veic pirmām kārtām, bet vēl tas būtu jādara sabiedrībā ietekmīgām grupām, inteliģencei un masu medijiem. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Es uzskatu, ka valstij tā (integrācijas programma) ir jāvirza caur izglītību, caur kultūras pasākumiem, caur presi un grāmatām, kuras izdod... Ļoti daudz varētu izdarīt minoritāšu skolas, ja nebūtu draudi par skolas slēgšanu, ja tā pilnībā nepāriet uz latviešu valodu. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Izskan doma, ka pašreizējā ekonomiskā situācija liek cilvēkiem domāt par pamatvajadzībām - "iztiku, drošību un jumtu virs galvas", un tie nav labvēlīgi apstākļi integrācijas programmas popularizēšanai un realizēšanai:

- *Domāju, ka integrācijas veidošanā būtisks jautājums ir valsts ekonomiskā augšupeja, kuras ietvaros cilvēki jutīsies apmierinātāki par savu dzīvi un līdz ar to varbūt pretimnākošāki tai idejai, ka viņiem vajadzētu just kaut kādas īpašas saites ar šo valsti... (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Ja ekonomika attīstīsies sekmīgi, sekmīga būs arī integrācija. (Izpildvaras pārstāvis)*

Tāpēc paralēli izglītības iestādēm daži eksperti uzsver arī sociālo iestāžu, kas rūpētos par cilvēku labklājību, nozīmīgumu šīs programmas īstenošanā:

- *Cilvēks par augstākām lietām domās tad, kad būs apmierinātas viņa pamatvajadzības... Valstij pirmām kārtām to vajadzētu nodrošināt... Cilvēki ir aizkaitināti, bet tā nav labākā atmosfēra integrācijai... Izglītībai jāiet kopsolī ar šo sociālo. Tāda būtu programma integrācijai. To veiktu izglītības un sociālās iestādes. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

Atsevišķi eksperti uzsver, ka integrācijas programmu realizēt var vienīgi visa sabiedrība kopumā, un šim nolūkam nav nepieciešams izveidot jaunas institūcijas. Koordinēšanas funkcijas ir jāuzņemas valstij:

- *Realizēt šo programmu varētu vienīgi visa sabiedrība kopumā, nekādas speciālas institūcijas nav vajadzīgas. Koordinēt to vajadzētu valstij. Piedalīties, protams, jāpiedalās arī sabiedriskajām organizācijām, bet koordinēšana ir valsts ziņā. (Izglītības sistēmas pārstāvis)*

- *Integrācijas programmu jāveido visiem - parlamentam, valdībai, partijām, sabiedriskām organizācijām, dažādiem birojiem u.t.t. Ja to nedarīs visi, nekas nebūs. (Saeimas un politisko partiju pārstāvis)*

Vienlaicīgi izskan doma, ka šāda speciāla integrācijas programma vispār nav vajadzīga. Integrācijas instruments ir pilsonība, un jārisina ar pilsonību saistītās problēmas. Līdz ar to atrisināšanu būs likvidēta arī integrācijas programmas nepieciešamība:

- *Es uzskatu, ka šāda integrācijas programma nav vajadzīga, tā kā šīs integrācijas instruments ir pilsonība. Bet to, ko mēs tagad redzam, ka pilsonība ir integrācijas rezultāts. Kas nav integrējies, tas nav saņēmis pilsonību. Ja tiks pārskatīts Pilsonības likums, iespējams, kaut kas mainīsies. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)*

- *Es domāju, tā būs atkal viena programma, kurā nodarbināt ierēdņus, kas izmaksās daudz naudas, bet beigsies ne ar ko. Es uzskatu, ka vajag pilsonību visiem, tad nebūs vajadzības gudrot šādu programmu, pret kuru es iztuos skeptiski. (Kultūras biedrību un citu organizāciju pārstāvis)*

Citi eksperti pamato integrācijas programmas nelietderīgumu ar to, ka tā būs kārtējais birokrātiskais dokuments, bet sabiedrības saliedētības sasniegšanai ir vajadzīgi citi stimuli - politiskā griba un noteikts sabiedriskās apziņas līmenis:

- Es domāju, ka tas (integrācijas programma) ir tāds birokrātisks dokuments... Pirmām kārtām, integrācija ir saistīta ar kaut kādas politiskās gribas izpaušanas nepieciešamību, un, otrkārt, ar kaut kādu sabiedriskās apziņas līmeni. (Sabiedrisko saziņas līdzekļu pārstāvis)

Citi uzskata, ka šāda īpaša programma nav nepieciešama tāpēc, ka tā laika gaitā atrisināsies pati no sevis, uzlabojoties dzīves apstākļiem, nomainoties paaudzēm, pārciešot latviešu tautas nacionālo krīzi:

- Īpaša programma nav vajadzīga. Visu izšķir latviešu tautas prestižs, latviešu tautas spējas izkļūt no nacionālās krīzes, kādu pārdzīvo pašlaik mūsu tauta. (Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas pārstāvis)

Vēl tiek ieteikts valsts integrācijas programmas vietā izveidot iedzīvotāju informēšanas programmu, kas mazinātu cilvēku neinformētību par sabiedrībā notiekošajiem procesiem, kā arī palīdzētu izprast citus esošos viedokļus konkrētajā jautājumā:

- Labāk būtu izveidot nevis valsts integrācijas programmu, bet gan valsts informācijas vai iedzīvotāju informēšanas programmu. Tā radītu izpratnes bāzi par to, kāda ir Latvijas tuvākā un tālākā nākotne. Nav vienotas informācijas plūsmas, kas ir vērsta uz vienotu vērtību veidošanu iedzīvotāju kopumā, kas dzīvo šajā teritorijā. (Kultūras un citu organizāciju pārstāvis)

Kopumā var izdalīt vairākus veidus, kā eksperti skaidro jēdzienu "integrācija":

- integrācija tiek skaidrota caur asimilācijas noliegšanu;
- ar integrāciju tiek saprasta iekļaušanās latviešu kultūrā, piederības sajūta Latvijai, saglabājot savu etnisko identitāti;
- ar integrāciju tiek saprasta politiskās nācijas veidošanās, kad augstāk par savu etniskumu un nacionalitāti tiek vērtēts tiesiskums, vienlīdzība likuma priekšā, patriotisms pret valsti, kurā dzīvo, kopēji politiskie mērķi;
- ar integrāciju tiek saprastas harmoniskas, pretimnākošas, iecietīgas starpnacionālās attiecības starp pamatnāciju un pārējām šeit dzīvojošām etniskām grupām.

Lielākā daļa ekspertu atzīst Latvijas sabiedrības integrācijas programmas nepieciešamību, uzskatot, ka tās mērķis būtu vadīt un koordinēt šo procesu valsts mērogā.

Tiek ieteikts šo programmu izstrādāt pragmatisku, t.i., tādu, kas ietvertu sevī darbības virzienu noteikšanu, uzdevumu identifikāciju, rezultātu prognozi, termiņus un izpildes mehānismu.

Kā realizētājinstiūcijas tiek minētas esošās valsts instiūcijas, kas kaut kādā veidā ir saistītas ar integrācijas norisi sabiedrībā: Izglītības un zinātnes ministrija, Naturalizācijas pārvalde, Valsts valodas inspekcija u.c., kā arī skolas. Bieži eksperti pauž uzskatu, ka programmas realizācijā ir jāiesaista pēc iespējas plašākas sabiedrības masas - gan masu saziņas līdzekļi, gan izglītības iestāžu darbinieki, gan inteliģence, gan nevalstiskās organizācijas, gan sabiedrībā populāri cilvēki u.c. Vienlaicīgi ir

jānodrošina dialogs vai informācijas apmaiņa starp abām sabiedrības daļām - latviešiem un cittautiešiem, kas stimulētu izprast pretējo viedokli un veidot toleranci, tādējādi radot augstāku kompromisa meklējumiem.

Atsevišķi eksperti par nepieciešamu uzskata speciālas institūcijas vai darba grupas izveidi, kas saskaņotu ministriju darbību, izstrādātu plānus, sniegtu ieteikumus Saeimai utt.

Tāpat daži eksperti pauž pretēju viedokli, ka valsts integrācijas programma nav nepieciešama. Šāds viedoklis tiek pamatots ar uzskatiem:

- ka tā būs kārtējais birokrātiskais dokuments, kas sabiedrībai dārgi izmaksās, bet nedos gaidītos rezultātus;
- ka integrācijas instruments ir Pilsonības likums un jārisina problēmas, kas saistītas ar naturalizāciju;
- ka integrācija norisināsies pati par sevi, nomainoties paaudzēm, uzlabojoties ekonomiskajai situācijai, "pārciešot latviešu tautas nacionālo krīzi".

Tāpat izskan atziņa, ka pašreizējie ekonomiskie apstākļi nelabvēlīgi ietekmē integrācijas norisi, tāpēc valstij vienlaicīgi jārisina sociāli - ekonomiskie jautājumi, kas veicinātu sabiedrības saliedētību.

Aptaujātie eksperti

1.	Dzintars Ābiķis	Saeima
2.	Vladilens Dozorcevs	Saeima
3.	Alfrēds Čepānis	Saeima
4.	Aleksandrs Golubovs	Saeima
5.	Ilga Kreituse	Saeima
6.	Andrejs Panteļejevs	Saeima
7.	Kārlis Čerāns	Saeima
8.	Māris Grīnblats	Saeima
9.	Aleksandrs Kiršteins	Saeima
10.	Juris Bojārs	Politiskās partijas (nepārstāvētās Saeimā)
11.	Egils Baldzēns	Politiskās partijas (nepārstāvētās Saeimā)
12.	Ilmārs Geige	Izpildvara
13.	Jānis Kahanovičs	Izpildvara
14.	Māra Pumpure	Izpildvara
15.	Dzintra Hirša	Izpildvara
16.	Olafs Brūveris	Izpildvara
17.	Eleonora Kleščinska	Izpildvara
18.	Māris Riekstiņš	Izpildvara
19.	Andris Bērziņš	Izpildvara
20.	Reinis Abolīņš	Izpildvara
21.	Andris Kesteris	Izpildvara
22.	Brigita Siliņa	Izglītība
23.	Baiba Pētersone	Izglītība

24.	Elza Baldiņa	Izglītība
25.	Jānis Gailis	Izglītība
26.	Tatjana Liguta	Izglītība
27.	Jakovs Plīners	Izglītība
28.	Gunārs Kurlovičs	Izglītība
29.	Nina Labada	Izglītība
30.	Guntars Catlaks	Izglītība
31.	Z.Konošonoka	Izglītība
32.	Leo Dribins	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
33.	Ilga Apine	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
34.	Tālis Tīsenkopfs	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
35.	Aivars Tabūns	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
36.	Vladislavs Volkovs	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
37.	Ina Druviete	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
38.	Ābrams Kļockins	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
39.	Ilmārs Mežs	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
40.	Artūrs Priedītis	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
41.	V.Meņšikovs	Zinātniskās un pētnieciskās organizācijas
42.	R.Haradžanjans	Kultūras biedrības un citas organizācijas
43.	M.Kudrjaceva	Kultūras biedrības un citas organizācijas
44.	Grigorijs Krupņikovs	Kultūras biedrības un citas organizācijas
45.	Pēteris Pildegovičs	Kultūras biedrības un citas organizācijas
46.	Dmitrijs Aļohins	Kultūras biedrības un citas organizācijas
47.	A.Fleišmanis	Kultūras biedrības un citas organizācijas
48.	Anita Jākobsone	Kultūras biedrības un citas organizācijas
49.	Leonīds Raihmans	Kultūras biedrības un citas organizācijas
50.	Teodors Tverinovs	Kultūras biedrības un citas organizācijas
51.	Tatjana Favorskaja	Kultūras biedrības un citas organizācijas
52.	Jānis Škapars	Kultūras biedrības un citas organizācijas
53.	Edgars Muceniēks	Kultūras biedrības un citas organizācijas
54.	Viktors Avotiņš	Kultūras biedrības un citas organizācijas
55.	Kārlis Streips	Sabiedriskie saziņas līdzekļi
56.	Alla Petropavlovska	Sabiedriskie saziņas līdzekļi
57.	Anna Stroja	Sabiedriskie saziņas līdzekļi
58.	Sarmīte Ēlerte	Sabiedriskie saziņas līdzekļi
59.	Tatjana Fast	Sabiedriskie saziņas līdzekļi
60.	Sergejs Zaļetājevs	Sabiedriskie saziņas līdzekļi